КАРАКТЕРИСТИКЕ КОРИСНИКА И НОВООТКРИВЕНИХ ОСОБА ИНФИЦИРАНИХ ХИВ-ОМ У САВЕТОВАЛИШТУ ЗА ДПСТ ГРАДСКОГ ЗАВОДА ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ БЕОГРАД, 2007–2016. ГОДИНЕ

Биљана Беговић Вуксановић¹, Ивана Беговић Лазаревић²

CHARACTERISTICS OF CLIENTS AND NEW HIV CASES IN THE INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH BELGRADE, CENTER FOR HIV/AIDS, 2007-2016.

Biljana Begović Vuksanović, Ivana Begović Lazarević

Сажетак

Циљ овог рада је да се опишу епидемиолошки значајне карактеристике саветованих и тестираних особа на ХИВ у периоду 2007–2016. године у Саветовалишту Градског завода за јавно здравље Београд, као и новооткривених особа са ХИВ инфекцијом. Повод доласка у Саветовалиште је био неки облик ризичног понашања. У посматраном периоду било је 10.511 корисника ДПСТ, међу којима је код 173 откривена ХИВ инфекција. Међу саветованим и тестираним особама више је било мушкараца (6.417 – 61,05%) него жена, најзаступљенији узраст је био 20–29 година (4.900 – 46,62%), а најчешћи разлог доласка у Саветовалиште било је ризично хетеросексуално понашање (8.576 – 81,59%). Међу новооткривеним особама са ХИВ инфекцијом знатно више је било мушкараца (165 – 95,37%), узраст 30–39 година (65 – 37,22%) био је најзаступљенији. Највећи број особа са новооткривеном ХИВ инфекцијом (106 – 61,27%) је дало податак о ризичном хомо/бисексуалном понашању.

Кључне речи: Добровољно и поверљиво саветовање и тестирање на ХИВ, ризично понашање.

Summary

The aim of this study was to describe important epidemiological characteristics of clients counseled and tested for HIV in the Institute of Public Health Belgrade, Center for HIV/AIDS, between 2007 and 2016, as well as characteristics of new HIV cases in the same Center and same period of time. The reason for coming in the Center was some kind of risk behaviour. There were 10.511 clients, out of which 173 tested HIV positive. Among tested clients men participated with 61,05% - 6.417, the majority of the counseled and tested people was in the group of 20-29 years (46,62% - 4.900) and the most frequent reason for testing was risk heterosexual behaviour (81,59% - 8.576). Among clients tested HIV positive were significant more men (95,37% - 165) than women, the most frequent age group was 30-39 years (37,57% - 65) and most of them had risk homo/bisexual behaviour.

Key words: voluntary confidential counselling and testing for HIV, risk behaviour.

¹ Биљана Беговић Вуксановић, Градски завод за јавно здравље Београд, Србија.

² Ивана Беговић Лазаревић, Градски завод за јавно здравље Београд, Србија

УВОД

Према подацима UNAIDS-а, процењује се да је на крају 2015. године у свету са ХИВ-ом живело 36,9 милиона људи, новоинфицираних у тој години је био 2,1 милион. Највећи број новоинфицираних је регистрован у региону источне и јужне Африке – 960.000, затим у региону Азије и Пацифика – 300.000, источне Европе и централне Азије – 190.000, Латинској Америци и Карибима – 100.000, у западној и централној Европи и северној Америци – 91.000.⁽¹⁾

У 50 земаља Европског региона према подацима ECDC и Светске здравствене организације (СЗО), 2014. године регистрована стопа новодијагностикованих ХИВ инфекција износила је 16,4 на 100.000 становника, што је за 59% више него стопа регистрована 2005. године (10,3/100.000). Као и ранијих година, највише стопе су регистроване у источној Европи (43,2/100.000), а најниже у централној Европи, где се налази и наша земља (2,6/100.000), док је стопа у региону Западне Европе била 6,4/100.000.⁽²⁾

У нашој земљи је, према подацима Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, од 1985. до краја јуна 2016. године регистровано 3.389 особа инфицираних ХИВ-ом, од којих је 1.810 особа оболело од АИДС-а, док су 1.194 ХИВ позитивне особе умрле (1.088 од АИДС-а), тако да је крајем јуна 2016. године 2.195 особа живело са ХИВ-ом у Србији. У Београду су до краја 2016. године регистроване 2.394 особе инфициране ХИВ-ом (70% свих инфицираних у Србији).⁽²⁾

Добровољно поверљиво саветовање и тестирање на ХИВ (ДПСТ) представља једну од основних карика у службама за превенцију ХИВ/АИДС-а у општој популацији, а посебно за осетљиве (вулнерабилне) групе које имају повећан и/или висок ризик за добијање ХИВ инфекције. Истовремено, може пружити заштиту и подршку особама које живе са ХИВ/АИДС-

ом, њиховим партнерима, породицама и пријатељима. ДПСТ подразумева поверљив разговор клијента и саветника да би се клијент изборио са сопственим дилемама, бригом, стресом и/или страхом који је повезан са ХИВ инфекцијом и да би донео личну одлуку везану за ХИВ. Процес саветовања би требало увек да се састоји од саветовања пре и после тестирања на ХИВ, али и од континуираног саветовања докле год постоји потреба за њим. Чак и ако је добровољно саветовање и ХИВ тестирање препознато као приоритет у борби против ХИВ-а, његов развој зависиће од преваленце у једној земљи, расположивих средстава за његов развој, начина на који доносиоци одлука гледају на ДПСТ, као и од здравственог и осталих система намењених за помоћ клијентима у једној земљи. Читава процедура је у Републици Србији јасно дефинисана Водичем за добровољно и поверљиво саветовање и тестирање на ХИВ. Активност се реализује у саветовалиштима за ХИВ и полно преносиве инфекције (у даљем тексту: ППИ) у здравственим установама. ДПСТ се реализује и ван здравствених установа, у сарадњи са организацијама цивилног друштва, посебно када је реч о популацији под повећаним ризиком од ХИВ инфекције (инјектирајући корисници дроге, мушкарци који имају сексуалне односе са мушкарцима, особе које се баве сексуалним радом).⁽³⁾

Саветовалиште за ХИВ/АИДС Градског завода за јавно здравље Београд (ГЗЈЗ) оформљено је у оквиру Програма мера и активности за спречавање, сузбијање и рано откривање оболелих од АИДС-а 1987. године. Основ за спровођење програма у претходном периоду чинили су Закони о заштити становништва од заразних болести и Програм заштите становништва од заразних болести на територији Републике Србије. Од свог оснивања, Саветовалиште није имало прекиде у раду.

ЦИЉ

Циљ овог рада је сагледавање епидемиолошки значајних карактеристика особа које су у посматраном десетогодишњем периоду саветоване и тестиране на ХИВ, као и новооткривених особа са регистрованом ХИВ инфекцијом у ГЗЈЗ. Повод доласка у Саветовалиште ГЗЈЗ је био неки од облика ризичног понашања.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

У периоду 2007–2016. године у Саветовалишту ГЗЈЗ је добровољно и поверљиво саветована и тестирана на ХИВ 10.511 особа, које су у Саветовалиште долазиле самоиницијативно по препознатом ризику. У истом периоду ХИВ инфекција је регистрована код 173 особе. Саветник је од сваке особе која је дала усмени пристанак током пре тест саветовања, попуњавао електронски упитник (софтверска апликација израђена у Microsoft Access – 2007. до 2010. године и NET/SQL Server програм – 2010. до 2016. године). У раду су анализирани следеће карактеристике тестираних и инфицираних особа: пол, узраст и ризично понашање везано за ХИВ. У обради података коришћен је дескриптивни епидемиолошки метод.

РЕЗУЛТАТИ

У периоду 2007–2016. године добровољно и поверљиво је саветовано и тестирано на ХИВ 10.511 особа. У истом периоду у Саветовалишту је код 173 особе регистрована ХИВ инфекција. Посматрајући број саветованих и тестираних по годинама радом обухваћеног десетогодишњег периода, запажа се тренд пораста (Графикон 1). Од укупног броја тестираних било је више мушкараца – 6.417 (61,05%) него жена (Графикон 2).

Графикон 1. Број саветованих и тестираних по годинама.

Графикон 2. Дистрибуција саветованих и тестираних на ХИВ према полу.

Посматрајући узрастну дистрибуцију, запажа се већи број мушкараца у свим узрастним групама, при чему је највећи број тестираних у групи 20–29 година (46,62%), следи група 30–39 година са 30,97%. Најмање тестираних особа је било млађе од 19 година – 6,26% (Графикон 3).

Графикон 3. Дистрибуција саветованих и тестираних на ХИВ према узрасту и полу.

Најчешћи разлог доласка на тестирање је било ризично хетеросексуално понашање (81,59%), док су далеко мање били заступљени други видови ризичног пона-

шања – хомо/бисексуални ризични односи – 12,12% тестираних, злоупотреба наркотика – 3,68%, више ризика – 0,99% (Графикон 4).

Графикон 4. Дистрибуција саветованих и тестираних на ХИВ према облику ризичног понашања.

Особе код којих је потврђена ХИВ инфекција су највећим делом били мушкарци – 95,37% (Графикон 5).

Графикон 5. Дистрибуција ХИВ инфицираних особа према полу.

Инфицираних ХИВ-ом је највише било старосне доби 30–39 година (65 – 37,57%), а затим 20–29 година (59 – 34,10%). Највише инфицираних жена је било у групи 40–49 година (4 – 2,31%), у старосној доби од 20–29 година и старијих од 50 година је био исти број инфицираних жена (2 – 1,16%) што је приказано на Графикону 6.

Графикон 6. Дистрибуција инфицираних особа према полу и узрасту.

Анализом највероватнијег пута трансмисије ХИВ инфекције, утврђено је да је највећи број новоткривених особа са ХИВ инфекцијом дало податак о ризичном хомо/бисексуалном понашању (106), знатно мање о ризичним хетеросексуалним односима (54), злоупотребу дрога је навело пет особа, док је код седам особа начин заражавања остао непознат (Графикон 7).

Графикон 7. Дистрибуција ХИВ инфицираних особа према облику ризичног понашања.

Пратећи број особа са новодијагностикованом ХИВ инфекцијом по годинама радом обухваћеног десетогодишњег периода, може се уочити тренд пораста (Графикон 8).

Графикон 8. Број новоинфицираних ХИВ-ом по годинама.

ДИСКУСИЈА

У периоду 2007–2016. године у Одсеку за ХИВ/АИДС ГЗЈЗ саветовано је и тестирано 10.511 особа, међу којима су мушкарци чинили 61,05%. Највише тестираних је било старосне доби 20–29 година (46,62%). Најчешћи разлог доласка на тестирање су били ризични хетеросексуални односи (81,59%), а затим хомо/бисексуални односи (12,12%). У дескриптивној студији рађеној у Загребу, 65% клијената Центра за саветовање и тестирање на ХИВ је било је мушког пола, највећи број је било доби 25–29 и 20–24 година. Већина клијената (62%) је као ризик навело хетеросексуални ризични однос, 14% је навело хомо/бисексуалне ризичне односе, док је 32% дало податак о комбинованим ризицима – хетеросексуални односи и злоупотреба дрога.⁽⁴⁾ Рад који описује податке прикупљене из мреже од 40 ДПСТ центара из 18 земаља Европе, током пројекта тестирања у заједници 2014. године показује да су 70,8% тестираних чинили мушкарци, 57,6% је било старосне доби 21–35 година, 38,8% су били МСМ мушкарци, 27,7% мушкарци хетеросексуалне оријентације.⁽⁵⁾

Од 173 новооткривене ХИВ инфекције у ГЗЈЗ, у посматраном десетогодишњем периоду, били су највише инфицирани мушкарци (95,37%), доби 30–39 година (37,22%) и 20–29 година (31,66%). У погледу ризичног понашања одговорног за пренос инфекције 106 инфицираних

(61,27%) биле су особе са ризичним хомо/бисексуалним односима. Према подацима UNAIDS-а у 2014. години злоупотреба дрога је била одговорна за 51% ХИВ инфекција у источној Европи и централној Азији. Хомо/бисексуални ризични односи су одговорни за 49% новодијагностикованих инфекција у западној и централној Европи и северној Америци.⁽⁶⁾ У Загребу су у укупном броју ХИВ инфицираних најзаступљенији (66,0%) мушкарци који имају сексуалне односе са мушкарцима (МСМ).⁽⁷⁾ У Румунији су мушкарци чинили 73% инфицираних особа, регистрованих у 2015. години. У истој години је забележен пад у броју инфекција у узрасту 15–24 године, а пораст код старијих од 50 година. Најзаступљенији је хетеросексуални пренос инфекције (59%), злоупотреба дрога је била одговорна за 20% новооткривених инфекција у 2015. години, а хомосексуални пренос учествовао са 20%.⁽⁸⁾ У Италији је на крају 2015. године процењена стопа инциденције била 0,12 у популацији 15–49 година, 6,7% МСМ популације је живело са ХИВ инфекцијом. Међу корисницима дрога 20,9% је инфицирано ХИВ-ом.⁽⁹⁾ У Грчкој је у 2015. години стопа инциденције била процењена на 0,02 у популацији 15–49 година. Међу мушкарцима је инфекција четири пута заступљенија него међу женама. МСМ популација је чинила 44,1% новодијагностикованих ХИВ инфекција у 2014. години, док је 17,3% инфицираних било хетеросексуалне оријентације.⁽¹⁰⁾ Истраживање међу МСМ популацијом тестираним на ХИВ и друге ППИ у Хамбургу у периоду 2011–2012. године показало је да је ХИВ инфекција откривена код 2,9% МСМ корисника ДПСТ, док је у нашој популацији тестираних хомо/бисексуалаца проценат инфицираних знатно већи – 8,3%.⁽¹¹⁾

ЗАКЉУЧАК

У посматраном периоду 2007–2016. година у Саветовалишту ГЗЈЗ било је 10.511 корисника ДПСТ. Корисници су већином били мушкарци (61,05%), највише те-

стираних је било 20–29 година (46,62%), а најчешћи разлог доласка на тестирање су били ризични хетеросексуални односи (81,59%). Међу новодијагностикованим инфекцијама (173) у истом временском периоду, најчесталији су били мушкарци (95,37%), старосне доби 30–39 година (37,22%), са ризичним хомо/бисексуалним понашањем (61,27%).

ПРЕПОРУКЕ

Имајући у виду да се и до 50% ХИВ инфекција открије у одмаклом стадијуму, важно је да се обухват тестирањем повећа. Зато је неопходно интензивирати сарадњу са организацијама цивилног друштва, како би ДПСТ био реализован и на терену, односно да бисмо ову превентивну активност учинили још доступнијом. Континуирана промоција ДПСТ-а путем кампања и медија, такође, важна је у смислу подизања свести о значају превенције и правовременог тестирања на ХИВ.

ЛИТЕРАТУРА

1. UNAIDS|2016. AIDS by the numbers – AIDS is not over – but it can be.
2. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“. Годишњи извештај о заразним болестима у Републици Србији за 2015. годину.
3. Цветковић-Јовић Н, Анђелковић В, Паунић М, Илић Д. Саветовање и ХИВ тестирање. Добра пракса у добровољном саветовању и ХИВ тестирању. ИАН, Београд, 2007.
4. Косановић М, Коларић Б. Карактеристике клијената тестираних на ХИВ у Центру за добровољно саветовање и тестирање у Загребу. Хрватска, Coll Antropol 2006; 30(2): 115–119.
5. Fernández-López L, Reyes-Urueña J, Agustí C, Kustec T, Klavs I, Casabona C. COBATEST Network group. The COBATEST network: a platform to perform monitoring and evaluation of HIV community-based testing practices in Europe and conduct operational research. AIDS Care. 2016;28 Suppl 1:32-6. doi: 10.1080/09540121.2016.1146218. Epub 2016 Feb 17.
6. UNAIDS|2016. Global AIDS update.
7. Croatia. Global AIDS Response Progress. Country report. Reporting period: January 2014 – December 2015.
8. Romania. Country Progress Report on AIDS. Reporting period January 2015 – December 2015. Bucharest, April 2016.
9. UNAIDS. AIDSinfo. Country factsheets Italy, 2015.
10. UNAIDS. AIDSinfo. Country factsheets Greece, 2015.
11. Marcus U, Ort J, Grenz M, Eckstein K, Wirtz K, Wille A. Risk factors for HIV and STI diagnosis in a community-based HIV/STI testing and counselling site for men having sex with men (MSM) in a large German city in 2011–2012. BMC Infect Dis (2015) 15: 14. doi:10.1186/s12879-014-0738-2.

Контакт: Биљана Беговић Вуксановић, Градски завод за јавно здравље Београд, Булевар деспота Стефана 54а, тел. 011 3230 038, 011 2078 666, e-mail: biljana.begovic@zdravlje.org.rs